

כמה מינים במצות ארבעת המינים?

א. פתיחה

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֶרְבֵי נָחַל
וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים (ויקרא, כ"ג מ').

הכינוי המורגל בפינו למצוה זו, הנוהגת בחג הסוכות הוא: מצות "ארבעת המינים". בשורות הבאות ננסה לעיין מחדש בכמה מקורות, ולהציג תפיסה הלכתית מחודשת ביחס למניין המינים.

ב. תוספת על מניין הערבות וההדסים

כידוע, אין להוסיף על מניין המצוות. בהקשר זה, קובעת הגמרא:

תניא: ארבעת מינין שבלולב, כשם שאין פוחתין מהן - כך אין מוסיפין עליהן (לא. 2).

הסוגיה דנה אך ורק במי שמוסיף מין חמישי על ארבעת המינים, אך לא במי שמוסיף על הכמות הקבועה של המין, כגון הנוטל שני לולבים. והנה, פסק הרמב"ם:

כמה נוטל מהן? לולב אחד ואתרוג אחד ושני בדי ערבה ושלושה בדי הדס, ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף ונויי מצוה הוא, אבל שאר המינין אין מוסיפין על מנינם ואם הוסיף או גרע פסול (רמב"ם הל' לולב, פ"ז ה"ז).

ומשיג עליו הראב"ד:

אמר אברהם: לא שמעתי מעולם פסלות בזה ולא איסור תוספת וגירוע

(השגת הראב"ד, שם).

כלומר, לדעת הרמב"ם יש איסור "בל תוסיף" בכמות של כל מין מארבעת המינים, ואילו לדעת הראב"ד אין איסור כזה.

1 תודה מיוחדת לרב אליקים קרומביין, שסייעני רבות בתעיות בנתיבי התורה והמצוה, ושסייע גם הפעם בקריאת המאמר.

2 הפניה סתמית במאמר זה לגמרא מכוונת למסכת סוכה.

לא נעסוק כאן בגדרי איסור "בל תוסיף". לענייננו, נתמקד בדברי הרמב"ם, שלפיהם אסור להוסיף על המינים אך מותר להוסיף הדסים, והוספה זו אף נחשבת "נויי מצוה". נראה, שבכך ממשיך הרמב"ם את מסורת הגאונים, שהרחיקו לכת עוד יותר:

ואמנם הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף בה על שני בדים כמו שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואתרוג אחד ... וזולתינו מן הגאונים מתירים הוספת הערבה כמו שמתיר להוסיף בהדס. ואנחנו אין דבריהם אצלינו חזק אלא הוספת ההדס מצאנוהו כתוב ... וכל דבר שלא נמצא אותו כתוב בכאור לחכמים שהוא מותר נשאר אותו על גבולו בלי תוספת ולא גרעון (שו"ת הרמב"ם, סימן שי"ג).

הגאונים לא ראו סיבה להבדיל בין הדס וערבה, לעניין הוספה. גם הסתייגותו של הרמב"ם משיטתם היא רק מחשש להתיר דבר שלא מפורש בגמרא, אך אין הוא חולק על סברתם העקרונית³.

כמו כן, מוכרות לנו עדויות של הגאונים על מנהג של הוספה מרובה מאוד בהדס:

ועכשיו נהגו במקומינו במתיבתא כמהדורות [נראה שהכוונה להידור מצוה] שלא לפחות מששים ושמנה מנין לולב באגודה, ויש מי שעושה שבעים כנגד ע' פרי החג, ויש מי שעושה ס"ט מנין הדס (תשובות הגאונים, שערי תשובה, סימן שי"ב).

בהנחה שהגאונים סוברים כרמב"ם, שיש איסור "בל תוסיף" בהוספה כמותית - מדוע חל האיסור רק בלולב ואתרוג, ולא בהדס ובערבה?

ג. גודל הטפח במינים השונים

אמר רב יהודה אמר שמואל: שיעור הדס וערבה - שלשה, ולולב ארבעה, כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח ... ר' טרפון אומר: באמה בת חמישה טפחים (לב:).

למסקנת הסוגיה, כוונתו של ר' טרפון - שהלכה כמותו - היא, שהטפח שבו מודדים את שיעורי ארבעת המינים קטן מהטפח הרגיל, ביחס של 5/6. ברם, בגמרא בנידה מוזכר שיעור הלולב במסגרת חפצים אחרים שאותם מודדים בטפח רגיל:

תניא רבי אושעיא זעירא דמן חבריא: חמשה שיעורין טפח, ואלו הן: שליא, שופר, שדרה [- של לולב], דופן סוכה, והאזוב (נידה כו:).

³ ישנן עדויות לכך שהרמב"ם חזר בו, והרחיב את היתר ההוספה גם לערבה: עיין בכסף משנה על אתר, המביא מסורת כזאת בשם חכמי פרובינציה.

על קושיה זו עמדו התוספות על אתר, ותירצו (בתירוצם השני):

טפח דלולב לא קאי אטפחים קטנים, ולא קאי קטנים כ"א אטפחים של הדס (תוספות שם, ד"ה שדרה טפח).

כלומר, בעלי התוס' מצמצמים את חידושו של ר' טרפון בעניין גודל הטפח השונה רק לגבי ההדס והערבה, אך לא לגבי הלולב⁴. אך עדיין תירוצם צריך עיון: מהי הסברה לחלק בין המינים השונים, לעניין שיעור המדידה⁵?

ד. פסול קטום

במשניות בתחילת פרק "לולב הגזול" (כט:, לב:, לג:) עולה, שקטימת הראש היא פסול המשותף למינים השונים. ברם, בהמשך הפרק מערערים כמה תנאים על קביעה זו:

רבי ישמעאל אומר: שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד, אפילו שנים [הדסים] קטומים ואחד אינו קטום. רבי טרפון אומר: אפילו שלשתן קטומים (לד:).

לפי ר' ישמעאל, חלק מההדסים יכולים להיות קטומים, ולדעת ר' טרפון כולם יכולים להיות קטומים. זאת, לכאורה, נגד המשנה הסתמית כמה דפים קודם. על מדוכה זו ישבו רבים מרבתינו הראשונים. יש שתירצו שמדובר בשני סוגי קטימה⁶. לעומת זאת, יש שהסבירו שאכן מדובר במחלוקת תנאים, ואף התלבטו בשאלת פסיקת ההלכה. גישה שלישית הובאה במאירי:

ופירושו גדולי הרבנים בקטימה זו - נקטם ראשו, וא"כ סתם מתניתין - דנקטם ראשו בהדס פסול - אין הלכה כן, אלא כשר; וכן פסקוה גדולי הפוסקים והמחברים. ולא

⁴ שיעורו המינימלי של האתרוג לא נמדד בטפחים (מידות אורך), אלא בביצים (מידות נפח), ולכן איננו רלוונטי לדיון הזה.

⁵ לגבי עצם הצורך בהקלות בגדרי ארבעת המינים, יש לציין את הקושי בהשגתם במקומות מסויימים בתקופת חז"ל. קיימות מספר עדויות בסוגיות במסכת סוכה, התומכות בהשערה היסטורית כזו. נזכיר את הזעקה של רבא אל מול ההצעה שהטפח הנדרש בד' מינים גדול מזו הרגיל: "שרא ליה מריה, השתא עבות שלושה לא משכחינן, בת חמישה מבעיא?! (לב:), וכן את המעשה של בני כרכין "שהיו מורישין את לולביהן לבני בניהן" (לא:).

⁶ לכך יש להוסיף את הקושי הכלכלי בעמידה במחירים הגבוהים שהעמידו סוחרי ארבעת המינים, שנוצרו כתוצאה מההידור הנדרש בהם. מציאות זו משתקפת באיום של שמואל על מוכרי ההדס לפסוק כשיטה מקילה אם לא יורידו את מחיריהם לרמה סבירה (לד:). כך, למשל, הראב"ד בהלכות לולב שלו.

עוד אלא שאף בנקטם ראשה של ערבה פסקו כן שמאחר שנדחה סתם המשנה בקטימת ראש ההדס כך נדחית בקטימת ראש של ערבה (חידושי המאירי, לג:).

המאירי מציג דעה, הסוברת שלהלכה יש הבדל בין לולב קטום - שפסול, לבין הדס קטום - שכשר. דעה זו אינה מסתפקת בכך בכך, וקובעת שלפי מסקנה זו - גם ערבה קטומה כשירה. ויש לעיין, מהי סברת עמדה זו - המשווה בין קולת ההדס לקולת הערבה?

יתירה מזאת: רש"י (לד:, ד"ה ר' טרפון) מנמק את עמדתו של ר' טרפון לפיה ההדס כשר גם אם שלושת ענפיו קטומים, בכך ש"לא בעי הדר בהדס". ומבאר הרא"ם הורוויץ על אתר:

רצונו לומר, דדוקא לולב ואתרוג קאי הדר עלייהו.

נקדים ונבאר, שתחום ארבעת המינים מתייחד בכך שהידור המצוה בו מעכב גם בדיעבד. ראשיתו של העניין בכך שהאתרוג מוגדר כ"פרי עץ הדר", אך חכמים הבינו שהגדרה זו מאפיינת - ולו בצורה כללית יותר - גם את הלולב:

דרבנן סברי מקשינן לולב לאתרוג, מה אתרוג בעי הדר אף לולב בעי הדר (לא:).

חלק מהראשונים סבורים, שהיקש זה מתייחס לכל ארבעת המינים; עיין, למשל, בדברי הריטב"א בתחילת פרק "לולב הגזול":

ודרשו חז"ל דמקשינן שאר מינין לאתרוג שיהיו הדר דאע"ג דכתיב פרי עץ הדר כפות תמרים היינו לענין שלא יהו ארבעתן באגודה אחת כדאיתא לקמן, הא לענין הדר כלם שוין (חידושי הריטב"א כט:, ד"ה לולב).

מנגד, לדעת רש"י כאן אליבא דר' טרפון, חובת ההדר פוסלת דווקא בלולב ובאתרוג, אך לא בהדס ובערבה⁷. ושוב נשאל - מה הסברה העומדת מאחורי הבחנה זו?

ה. מינים או מלווים?

ברצוני להציע, שהפיתרון לעמדות התמוהות שלפנינו מבוסס על ההכרה בכך שישנם למעשה שני מינים בלבד: לולב ואתרוג. ההדס והערבה אינם שני מינים העומדים

⁷ יש להעיר, שלדברי ר' יוסה בירושלמי (סוכה, פ"ג ה"ד), סברת ר' טרפון היא שגם הדס קטום נחשב מהודר.

בפני עצמם, אלא מלווים של הלולב. לפי זה ניתן לטעון, שהגדרותיהם ההלכתיות של המלווים יכולות להיות גמישות יותר.

לעניין "בל תוסיף", האיסור חל רק על המינים שהם עיקר המצוה, אך בהדס וערבה - המספר המוזכר בפסוקים אינו בדווקא, וניתן להוסיף עליו ללא חשש. אדרבה: הגדלת מספרם יעצים את מעמדם כמלווים, ובלשון הרמב"ם: "נויי מצוה הוא".

לעניין שיעור, דווקא המינים נושאים בהגדרה הרגילה והמחמירה של גודל הטפח, ואילו לגבי המלווים ניתן להסתפק בשיעור מיוחד, קטן יותר, השונה מזה הנהוג בכל התורה.⁸

לעניין פסול קטום והידור, הדס וערבה קטומים - בניגוד ללולב ואתרוג - מותרים, מאחר שהם רק מלווים. הדברים מתחדדים אם נבין כרש"י, שהכשרת הקטום משקפת דין כללי: העדר דרישת "הדר" בהדס וערבה.

השתא דאתינן להכי, ייתכן ששאלה זו עומדת בשורש מחלוקת התנאים, בעניין פסול קטום בהדס וכמות ההדסים הנדרשת. ניזכר בעמדות השונות, המובאות במשנה שאותה ציטטנו באופן חלקי לעיל: ר' עקיבא סובר שיש צורך בהדס אחד בלבד, אך עליו להיות שלם ולא קטום. לעומתו ר' טרפון סובר שיש צורך בשלושה הדסים, אך כולם יכולים להיות קטומים. ביניהם עומד ר' ישמעאל, שמחד סובר שיש צורך בשלושה הדסים (כר' טרפון), ומצד שני, דורש שאחד מההדסים יהיה שלם (כר"ע).

לפי המהלך שהצענו נבאר, שלדעת ר' עקיבא הדס וערבה גם הם מינים, ולא מלווים. נשים לב ללשונו: "כשם שלולב אחד ואתרוג אחד, כך הדס אחד וערבה אחת" - ההשוואה במעמד היא זו שיוצרת את הקולא של הסתפקות בפריט אחד מהמין. מצד שני, "העלאתם" של ההדס והערבה לדרגת מין מחייבת אותם להיות בלתי קטומים. כנגדו, ר' טרפון סובר שתפקידם של ההדס והערבה הוא ליווי גרידא, ולכן, אין צורך בהידור של אי-קטימה. מאידך גיסא, כדי ליצור את אפקט ההידור יש צורך בריבוי הדסים.

⁸ יש להעיר, אמנם, שלפי הלישנא קמא בסוגיה - שהטפח שבו מודדים את ההדס והערבה הוא גדול יותר - הסבר זה איננו מדויק. ניתן לבאר, אפוא, ששיעור הטפח הסטנדרטי מגדיר את החפץ (עיי' בדוגמאות המובאות בסוגיה בניהדה כו.), בעוד ששיעורי הטפח המיוחדים (הן המוגדלים והן המוקטנים) משמשים אותנו לפונקציות שתכליתן איננה מתבטאת בחפץ עצמו. למשל: דופן של סוכה יכולה להיות מוגדרת ככזאת בגודל טפח, אך לו יצויר שהיינו צריכים אותה לשם צל - אזי ודאי היינו מסתפקים בטפח.

בין שניהם ניצב ר' ישמעאל, המאחד בין התפיסות: ההדס הוא מין בפני עצמו, ונד בבד גם מלווה ללולב. מתוקף היותו מין נדרש הדס אחד שאינו קטום, ומתוקף היותו מלווה נדרש ריבוי של שלושה הדסים⁹.

ו. "יכול יהא אתרוג עמהן באגודה אחת?"

נראה, שניתן למצוא סמך בתורה שבכתב למהלך שהצענו כאן. להלכה אנו נוהגים לצרף את הלולב, הערבה וההדס באגודה אחת, ולהשאיר את האתרוג מחוץ לאגד, כאשר רק מעשה הנטילה המשותף מחבר את האתרוג ואגד הלולב. כך קבע ר' אליעזר במדרש ההלכה:

אמר לו רבי אליעזר: יכול יהא אתרוג עמהן באגודה אחת? אמרת: וכי נאמר "פרי עץ הדר וכפת תמרים"? והלא לא נאמר אלא "כפת". ומניין שמעכבין זה את זה? תלמוד לומר "ולקחתם" - שתהא לקיחה תמה (לד:).

את היחס המורכב הזה של נפרדות וצירוף פוסק ר' אליעזר לאור דקדוק המקרא. הוא מזהה שאין אחידות בהופעות של ו' החיבור בפסוק:

וְלָקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנַף עֵץ עֵבֶת וְעֶרְבֵי נָחַל (ויקרא, כ"ג מ').

ו' החיבור מופיעה רק לגבי ההדס והערבה, ומחברת אותם ללולב, אך אינה מופיעה בין האתרוג ללולב. להבנתו, המשמעות היא שהערבה וההדס מתלווים אל הלולב, בעוד שהלולב והאתרוג מופרדים זה מזה. על פי דרכנו נאמר, שהערבה וההדס הם מלווים, בעוד שהאתרוג והלולב הם מינים - כל אחד בפני עצמו¹⁰.

⁹ הסוגיה עצמה מתקשה בשיטתו המורכבת של ר' ישמעאל: "ורבי ישמעאל, מה נפשך: אי שלימין בעי - ליבעי נמי כולהו, אי לא בעי שלימין - אפילו חד נמי לא!". ותשובתה היא, שר' ישמעאל חזר בו (השאלה האם חזר לצדד כר"ע או כר"ט נותרה עמומה, ונחלקו בה ראשונים). גם אם אכן חזר בו ר' ישמעאל, אין לפטור את ההוא אמינא שלו כדברים בטלים.

¹⁰ מעניין לשים לב לצורה שבה הובאו הדברים במדרש ההלכה: ר' אליעזר אמר את דבריו בעניין האגידה, כתגובה לדברי ר"ע לעניין הקטימה, שאותם הבאנו קודם לכן. אם אכן הקישור איננו מקרי, הרי שנכרכות כאן יחד סוגיות מניין המינים, הקטימה והאגידה - תלות שניסינו להסבירה כסובבת סביב שאלת מעמד ההדס והערבה. כמו כן יש להעיר, שמן הפסוקים עולה כי ההדס והערבה מתלווים אל הלולב, בעוד שהאתרוג ניצב מופרד. חלוקה זו עולה גם מדברי המאירי, שאותם נזכיר בהמשך.

ז. "מאי טעם לא מברכין אלא על נטילת לולב?"

אישוש נוסף לתפיסה זו, שלפיה ההדס והערבה מלווים את הלולב, ניתן לראות בהלכה נוספת. כידוע, נוסח ברכת "ארבעת" המינים היא "על נטילת לולב". מדוע נבחר דווקא הלולב לשמש בברכה? שאלה זו, ופיתרונה בצידה, מופיעה בגמרא:

אמר ליה רבי ירמיה רבי זריקא: מאי טעם לא מברכין אלא על נטילת לולב? הואיל וגבוה מכולן. ולגבהיה לאתרוג, ולברך! אמר ליה: הואיל ובמינו גבוה מכולן (לז:).

נחלקו ראשונים מהי כוונת ההנמקה "הואיל ובמינו גבוה מכולם". היו שהסבירו באופן פשוט, שעץ התמר הוא גבוה, יפה וחזק יותר משאר המינים¹¹. אמנם, המכתם על אתר הסביר אחרת:

פירוש: והוא עיקר ושאר המינין טפלים לו, ומברך על העיקר ופותר את הטפילה.

להבנת דבריו יש להזכיר את המשנה בברכות (מד:), ולפיה כשיש לפני אדם מאכל עיקרי ומאכל הטפל לו - יברך ברכה אחת בלבד על העיקר, ובכך יפטור גם את הטפל. המכתם מיישם כלל זה גם לעניין ברכת המצות, וטוען שיתר המינים טפלים ביחס ללולב. ייתכן שניתן להסביר על פי דברינו עד כה, ששאר המינים הם בחינת מלווים ללולב, ולכן ניתן לפותרם בברכתו.

ח. "שהוא גבוה מכולם בערך המעלה"

הסברנו מדוע אין לברך על הערבה וההדס, אך עדיין קשה - מדוע בחרו חכמים לברך על הלולב ולא על האתרוג? על שאלה זו נראה שעמד המאירי, והקושי שהיא מעלה גרם לו באופן חריג ללכת לעולם האלגוריה והמחשבה כדי למצוא תשובה, וננדוד אנו בעקבותיו:

לדעתי, אמר "שהוא גבוה מכולם" - בערך המעלה. וזהו לדעתי שאמר "במינו" - כלומר, באותם הנאגדים עמו שרומזים על איזה חסרון - אם בריח, אם בטעם, אם בשניהם. והלולב שהוא בעל הטעם, שרומז על מין החכמים הבלתי שלימים, הוא גבוה מן הנרמז באחרים שבאגד. ורמז באגד, שיהו לאגודה אחת לעבודת הא-ל. והאתרוג, שהוא רומז על השלם במיני חלקיו אינו נכלל עם השאר ולא באה הברכה עליו למיעוטו, שהעולם נידון אחר רובו, וכי רובו על הלולב הואיל וגבוה מכולם במינו כמו שרמזנו (חידושי המאירי, שם).

¹¹ עיין ריטב"א ורש"י על אתר.

נבאר את דבריו: חז"ל, כידוע, ראו בארבעת המינים משל לקבוצות השונות בעם ישראל. בגירסה המוכרת של המדרש, האתרוג מתואר כמושלם ביותר, בתוקף היותו בעל טעם ובעל ריח - תורה ומעשים טובים (בהתאמה). הלולב, לעומתו, הוא בעל תורה בלבד, ההדס - בעל מעשים טובים בלבד, והערבה מעורטלת משניהם. ברם, בגירסה אחרת של המדרש המשל שונה במקצת:

ד' מינין שבלולב, ב' מהן עושין פירות וב' מהם אין עושין פירות - העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין, ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות, ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת; וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת, שנאמר: "הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה" (מנחות כז.).

חז"ל מבחינים בין שתי קבוצות, ולא בין ארבעה מינים: "עושי הפירות" (=הצדיקים) - האתרוג והלולב, לעומת אלו שאינן עושים פירות (=הרשעים) - ההדס והערבה. אם נחזור למאירי, ניתן לראות שהוא משלב בין שתי התפיסות הדרשניות. מצד אחד, הוא מכיר בהיררכיה גם בין הלולב לאתרוג - הלולב מייצג את מין "החכמים הבלתי-שלמים", ואילו האתרוג הוא "השלם במיני חלקיו". מאידך גיסא, המאירי רואה ללא ספק גם הבדל איכותי של האתרוג והלולב גם יחד על פני שאר המינים, ובכך משקף את האבחנה בין עושי הפירות לאלו שאינם. בשלב הבא מסביר המאירי על שום מה זכה הלולב "הבלתי-שלם" בהופעה בברכה על המצוה, ולא האתרוג "השלם". הוא מצביע על כך שהלולב שוכן יחד עם המינים הפחותים, בעוד שהאתרוג - ככל הנראה בגלל תביעת השלמות האבסולוטית שבו - יושב בדד ונפרד. הוא מזכיר לנו, שעל פי חז"ל "העולם נידון אחר רובו"¹²: דינו הכללי של העולם נחתם על פי חשבון הזכויות והעבירות של כלל האנשים, ולא תמיד יזכה הצדיק לגמול המתאים למעשיו. הלולב מכיר בעיקרון זה, ובוחר להצטרף, וככל הנראה גם להנהיג, את האגד של רוב מניין עם ישראל, אולי אפילו במחיר ויתור מסוים על שלמותו האישית. הוא מפנים את ההכרה שהקב"ה מבקש את העם, את הקהילה, ולא את היחידים - "שיהו אגודה אחת לעבודת הא-ל", כלשונו. לכן זוכה הנהגתו האמיצה של הלולב לברכה, ולא צידקותו המושלמת של האתרוג הפרוש בד' אמותיו, ש"לא באה הברכה עליו למיעוטו".

¹² מקורה של קביעה זו בקידושין מ: עיי"ש; וברמב"ם הל' תשובה, פ"ג ה"א-ה"ב.

קריאה זו של המאירי, הממקדת את הנמשל בלולב ובאתרוג, מניחה כי הם שני השחקנים הראשיים של המשל. הנחה זו מתאימה לתפיסה ההלכתית שניסינו להציג, שלפיה קיימים רק שני מינים, ואילו היתר הם בגדר מלווים.

ט. סיכום

בכך סגרנו את המעגל של מאמר זה. בחלקו הראשון, ההלכתי, הצענו תפיסה שלפיה מצות החג איננה "ארבעת המינים". תחת זאת, מוגדרים שני מינים בלבד - האתרוג והלולב, כאשר הערבה וההדס הם בבחינת "מלווים" ללולב. בחלקו השני של המאמר, המחשבתי, הצענו לשלב תפיסה זו במסגרת הפרשנות הסמלית של חז"ל למצוות ארבעת המינים, בעקבות פירוש המאירי. שני המינים - האתרוג והלולב - מייצגים שני טיפוסים של "צדיקים": החכם המושלם - הפורש מן הציבור, והחכם הבלתי שלם - המבין את משמעותה של ההתאגדות המשותפת של עם ישראל, ובוחר להצטרף אליה. בהכרעה זו, שייתכן וכרוכה במחיר שלמותו האישית, הוא זוכה בברכת המצוה.